

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.2

Бутенко В. М.

Національний університет біоресурсів і природокористування

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІОЕКОНОМІКИ

Розглянуто основні концепції державного регулювання економіки. Визначено основні фактори впливу на розвиток біоекономіки в Україні на сучасному етапі. Проаналізовано основні причини, які зумовлюють необхідність державного регулювання розвитку біоекономіки.

Ключові слова: біоекономіка, державне регулювання, біотехнології, біотехнологічна продукція, концепції державного регулювання, соціальне партнерство.

Постановка проблеми. Сучасні реалії вимагають адаптації цілей та інструментів державного регулювання економіки до умов нового технологічного укладу та розвитку економіки знань. Державне регулювання завжди було необхідною умовою поступального розвитку країни, проте сьогодні держава (поряд із традиційними функціями підтримки порядку, законності, організації національної оборони) повинна забезпечувати умови для сталого розвитку економіки. У сучасних умовах будь-яка держава здійснює регулювання національної економіки з різним ступенем втручання в її функціонування. Уважаємо, що розвиток біоекономіки в Україні на сучасному етапі також потребує певного державного втручання. Державне регулювання розвитку біоекономіки в Україні має бути дієвим щодо показників економічної та соціальної ефективності, а також екологічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з необхідністю, функціями та значенням держави в економічній системі, розглядалися багатьма вченими. Цим питанням приділяли увагу у своїх працях такі відомі зарубіжні вчені-економісти, як А. Сміт, Дж. С. Міль, А. Маршал, Дж. Кейнс, М. Фрідмен, Л. Ерхард та багато інших. Формування механізмів державного регулювання економіки в період становлення ринкових відносин розглянуто у роботах Д. Богіні та Г. Волинського [1]. Детальному аналізу державного управління регіональним розвитком присвячено роботи В. Воротіна та Я. Жаліла [2]. Функції держави для забезпечення економічного розвитку окреслені у роботах В. Гейця [3]. Модель державного управління розвитком економіки України, засновану на встановленні національних пріоритетів в умовах глобалізаційних процесів, розроблено В. Дикань [4]. Питання державного регулювання соціокологоекономічного розвитку регіонів України розглядала Л. Антонова [5]. Окремим інструментам державного регулювання сталого розвитку присвячено роботи І. Гайдуцького [6]. Про необхідність розвитку біоекономіки в Україні вказано у працях М. Талавіри та В. Байдали [7; 8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на представлені ґрунтовні праці, питання необхідності державного регулювання розвитку біоекономіки в сучасних умовах розглянуто недостатньо. Питання пошуку відпові-

дей стосовно необхідності державного регулювання розвитку біоекономіки зумовлює дослідження еволюції наукових поглядів, пов'язаних із темою регулювання, та є підґрунтям для подальшого розроблення дієвих механізмів, що сприятимуть ефективному розвитку біоекономіки в Україні.

Мета статті полягає у визначенні основних факторів впливу на розвиток біоекономіки в Україні та аналізі об'єктивних причин необхідності державного регулювання її ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція теоретичних уявлень про роль держави в економіці, взаємодію ринку і державних інститутів та межі державного втручання пройшла шлях від теорії меркантилістів, фізіократів, класичної політекономії, неокласичних напрямів, кейнсіанської теорії та монетаризму до сучасних напрямів і течій, пов'язаних із конституційною, інформаційною економікою, економікою домінування та іншими теоріями.

Вивчення ключових концепцій зарубіжних та вітчизняних учених щодо ролі держави в економіці дає підстави стверджувати, що це питання має досить проблемний характер. Одні вчені вважають за необхідне жорстке державне регулювання всіх відносин у економічній системі, інші дослідники відкидають необхідність такого регулювання.

Розглядаючи концепції державного регулювання економіки, ми виділили представників основних напрямів та течій щодо ролі держави в системі економічних відносин (табл. 1).

Необхідно зазначити, що аналіз точок зору провідних зарубіжних дослідників на роль держави дозволяє зробити висновок, що більшість із них визнають за потрібне державне регулювання економіки. Відмінності у їхніх поглядах полягають у питанні визначення того, наскільки виправданим є державне втручання та наскільки обмеженою або активною повинна бути роль держави в економіці. Крім того, слід зазначити, що кожна концепція працювала в тій чи іншій системі економічних відносин і за умов зміни певних елементів або додавання нових факторів концепція державного регулювання економіки змінюється. Це дає можливість зробити висновок про те, що в умовах розвитку біоекономіки також потрібне державне регулювання, оскільки нами визначено низку факторів, котрі здійснюють вплив на її функціонування в Україні (рис. 1).

Таблиця 1

Еволюція поглядів стосовно державного регулювання економіки

Науковці	Погляди на державне регулювання економіки
А. Сміт	«невидима рука ринку»: ринковий механізм, здатний автоматично забезпечувати повну зайнятість без державного втручання в економіку, і повна зайнятість є нормою для економіки з ринковими відносинами
Дж.С. Мілля	автор доктрини «природної свободи», згідно з якою уряд не повинен втручатися у справи приватного сектора та намагатися регулювати чи контролювати приватні підприємства. Функціями держави є створення інфраструктури, розвиток науки і системи соціального забезпечення, законодавче регулювання відносин власності, здійснення судочинства, стагування податків тощо
А. Маршалл	рушійною силою розвитку суспільства є економічна свобода та конкуренція, не виключаючи при цьому соціальну функцію держави
Дж.М. Кейнс	описав основні засоби та інструменти впливу держави на економіку: стимулювання сукупного попиту шляхом заохочення інвестицій, зменшення ціни кредиту, розширення державних закупівель, підвищення рівня зайнятості, проведення ефективної фінансової політики
Дж. Гелбрейт	наголошував на важливості державного планування, оскільки «суспільство споживання» розвиває економічний дисбаланс, спрямовуючи забагато ресурсів на виробництво споживчих товарів і недостатньо – на суспільні потреби та інфраструктуру
М. Фрідмен	державне регулювання лише посилює диспропорції в економіці, ідея економічної свободи реалізується лише за умов невтручання держави в економіку, зменшення тієї частини національного продукту, яка визначає дохід держави і є матеріальною основою державних «убудованих стабілізаторів»
А. Лаффер, Р. Мандель	податковий механізм може впливати на сукупну пропозицію; для вирішення проблеми бюджетного дефіциту потрібно зменшити соціальні програми, скоротити апарат державного управління, відмовитися від малоефективних державних витрат
Р. Лукас, П. Ромер	пропонують формувати економічну політику держави так, щоб вона забезпечувала стабільність рішень та законів, щоб нові правила набирали чинності через достатній проміжок часу, аби агенти могли адаптувати і прогнозувати свої дії
Дж. Стіглер, А.Е. Кан	виступали проти надмірного втручання уряду в економічні процеси, доводячи те, що навіть недосконала конкуренція може бути кращою за надмірне державне регулювання
Л. Ерхард	великого значення надавав ролі держави, визначаючи необхідність забезпечення розумної рівноваги між ефективністю господарства й потребами соціальної політики
Дж.М. Бьюкенен, Дж. Бреннан	розвивають проблему необхідності конституційної реформи, яка обмежує повноваження уряду під час проведення економічної політики, розмежовуючи при цьому поточну та стратегічну політику
Дж.Е. Стігліц, М. Спенс, Дж. Акерлоф	формують основу економіки державного сектора як відповідь на неспроможність ринку до саморегулювання в умовах інформаційної асиметрії
Ф. Перру	теорія «економіка домінування»: завданням державного регулювання економіки є не макроекономічне стимулювання, а політика, спрямована на створення та підтримку полюсів зростання та розширення зони впливу
Д.А. Веймер, Е.Р. Вайнінг	розглядають політичний аналіз як надання корисної поради, що стосується державних рішень і визначається суспільними цінностями, вказують на «традиційні» неспроможності ринку і стверджують, що їх має вирішувати та замінювати держава в особі уповноважених нею органів

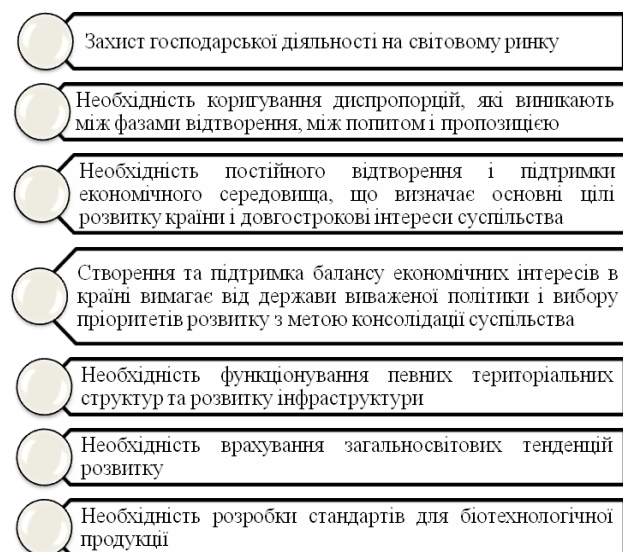
Рис. 1. Фактори впливу на розвиток біоекономіки в Україні

Необхідно зазначити, що на розвиток біоекономіки в Україні впливає низка зовнішніх факторів. Ми зараховуємо до них такі, як політика розвитку біоекономіки в країнах Європейського Союзу та інших розвинутих країнах світу, яка має вплив і загальний вектор розвитку нашої національної економіки; збільшення попиту на біомасу на світових ринках; завезення товарів критичного імпорту, зокрема біотехнологічної продукції (біопалива, фармакологічної продукції, виробів із біопластику, медичних препаратів та ін.); ресурсний експорт, оскільки наша країна експортує значну кількість сировини; кліматичні зміни, які спостерігаються у світі й стосуються кожної країни; існування транснаціональних корпорацій.

На біоекономіку також мають вплив фактори внутрішнього порядку, які умовно можна поділити на:

- економічні (енергозалежність; висока енергомісткість виробництва, низький рівень розвитку національних інновацій; незадовільний рівень зв'язків науково-дослідних установ із виробничим сектором; наявність сільськогосподарських угідь, що не обробляються);
- соціальні (несформоване громадське суспільство; негативне ставлення споживачів до біотехнологічної продукції; посилення ролі громадського контролю в суспільстві; безробіття; незадовільний розвиток сільських територій);
- політичні (відсутність Державної стратегії розвитку біоекономіки; високий рівень корупції; незадовільне законодавче забезпечення розвитку біоекономіки; підпорядкування суспільних цілей вузькокорпоративним інтересам монополістичних утворень);
- екологічні (незадовільний стан навколишнього середовища; недотримання сівозмінів);
- недостатній контроль за якістю продукції, неефективне використання водних та земельних ресурсів.

На основі аналізу факторів впливу на розвиток біоекономіки ми визначили основні причини включення держави в регулювання розвитку біоекономіки (рис. 2).

Рис. 2. Об'єктивні причини необхідності державного регулювання розвитку біоекономіки

Досить вагомою в сучасних умовах є необхідність регулювання сфери міжнародних зв'язків та економічних відносин, включаючи захист гос-

подарської діяльності вітчизняних товаровиробників на світовому ринку. Особливої актуальності це набуває в умовах сьогодення, коли на світовому ринку збільшується попит на біомасу і перед багатьма країнами постає дилема «їжа – паливо». З іншого боку, необхідно зазначити, що Україна імпортує біотехнологічні товари, котрі за умов розвитку біоекономіки можуть виробляти національні товаровиробники (біопаливо, фармакологічні препарати, товари повсякденного попиту, вироблені із застосуванням сучасних біотехнологій тощо).

Поступальний розвиток біоекономіки передбачає необхідність інституційного визначення мети й коригування диспропорцій, які виникають між фазами відтворення (виробництва, розподілу, обміну, споживання), між попитом і пропозицією. Особливо актуальним це є для виробництва біомаси та її транспортування до центрів перероблення, оскільки вона має нетривалий термін зберігання. Роль біоекономіки швидко набуває важливості у всьому світі, тому відбувається посилення конкуренції за доступ до сировинних ресурсів. Нові тенденції продовжать стимулювати зростання використання біомаси в хімічній, фармакологічній, харчовій та енергетичній галузях. Наприклад, сьогодні більше третини фінських підприємств хімічної промисловості застосовують у виробництві своєї продукції біосировину [9].

Вагомим завданням також є формування пропорцій між попитом і пропозицією біотехнологічної продукції. Для вирішення цього завдання ми пропонуємо здійснювати інформаційну, просвітницьку роботу серед споживачів для покращення іміджу біотехнологічної продукції та формування «зеленого мислення» у населення за допомогою використання некомерційного маркетингу. Державне регулювання доцільно спрямувати на подолання накопичених диспропорцій у відтворенні, а також на створення більш дієвих механізмів щодо їх запобігання.

Існує необхідність постійного відтворення і підтримки економічного середовища, що визначає основні цілі розвитку країни і довгострокові інтереси суспільства. Під час формування державою загальнонаціональних цілей й інтересів повинні враховуватися ціннісні орієнтири суспільства, його фундаментальні духовно-соціальні параметри, екологічний складник та принцип сталого розвитку. Як показує досвід розвинутих країн, у разі підтримки бізнесом цих цілей та інтересів одержуються значні вигоди для суспільства. Сучасній економіці України доводиться мати справу з виснаженням та обмеженістю природних ресурсів, наслідками зміни навколишнього природного середовища та клімату, негативною демографічною ситуацією, водночас необхідно забезпечити стійке економічне зростання, певний рівень та якість життя населення. Для цього необхідно розробити Державну стратегію розвитку біоекономіки, яка визначить загальний вектор розвитку національної економіки, окресливши пріоритети як для бізнесу, так і для громадськості.

Виробивши пріоритети розвитку національної економіки, необхідно зосередити увагу на формуванні політики консолідації основних учасників економічних відносин. Із цією метою ми пропонуємо застосування такого інструмента державного регулювання, як соціальне партнерство. Для того, щоб люди стали активно брати участь у змінах на краще, їм необхідно відчувати згоду і довіру до Державної стратегії розвитку біоекономіки та знати про наявність можливостей і перспек-

тив такої стратегії. Тому, крім економічної стійкості, необхідною умовою розвитку біоекономіки є почуття соціальної довіри і розуміння необхідності розвитку біоекономіки.

Успішний розвиток біоекономіки забезпечується функціонуванням певних територіальних структур та розвитком інфраструктури. Інтереси підприємців, домогосподарств, будь-яких суб'єктів економічних відносин у сфері біоекономіки реалізуються через кінцеве споживання як біомаси, так і біотехнологічної продукції. А воно прив'язується як до аграрного сектора, так і до соціальної сфери проживання населення. Забезпеченню господарювання в межах біоекономіки може допомогти держава, а саме: у формуванні та підтримці розвитку біорегіонів та агробіокластерів із можливістю довгострокового економічного розвитку територій за умов збереження природного середовища, забезпеченні зайнятості; у зростанні доходів; у розвитку інфраструктури. Крім того, залучення органів місцевого самоврядування до цього процесу зможе забезпечити розвиток територіальних громад. Оскільки кожна територія має свої особливості й вимагає індивідуального вивчення і розуміння, то у кожній територіальній громаді повинен бути розроблений власний підхід, пов'язаний з унікальними умовами. Локальні масштаби дозволяють людям і місцевим громадам спільно працювати і ухвалювати власні рішення, а також використовувати місцеві ресурси для розвитку біоекономіки.

Урахування загальносвітових тенденцій розвитку призводить до необхідності розроблення власної стратегії розвитку національної економіки. Здійснений аналіз свідчить про те, що розвинені країни світу сьогодні орієнтуються на розвиток біоекономіки. Зокрема Європейський Союз реалізує стратегію «Європа 2020 – інновації для сталого зростання: біоекономіка для Європи». Стратегія визначає використання біоекономіки – ключового елемента для осмисленого і зеленого зростання в Європі. Досягнення в дослідженнях секторів біоекономіки та розвиток інноваційної діяльності (зокрема в напрямі розроблення та використання біотехнологій) дозволять Європі поліпшити управління своїми поновлюваними біологічними ресур-

сами, відкрити нові ринки біотехнологій, продуктів харчування, біотехнологічної продукції.

Сприяючи розвитку біоекономіки, наша держава може стати власником нових біотехнологій і отримувати доходи від використання. Інакше ми зможемо стати лише споживачами біотехнологічної продукції.

Рух, заснований на знаннях біоекономіки, охоплює все більше країн, водночас запровадження елементів нанонауки, нанотехнології, нових матеріалів і продуктивних біотехнологій, що використовуються під час виробництва агрохарчової продукції, фармакологічних та медичних препаратів вимагають нового рівня знань, комунікаційних систем, а також узгоджених стандартів, технічних регламентів тощо. Це визначає необхідність розроблення стандартів для біотехнологічної продукції, що є також дуже важливим напрямом державного регулювання розвитку біоекономіки.

Висновки. Здійснивши аналіз факторів впливу на розвиток біоекономіки на сучасному етапі, ми дійшли висновку про необхідність застосування державного регулювання. Завдяки міжdisciplinary характеру, біоекономіка пропонує унікальну можливість вирішувати складні й взаємопов'язані проблеми, забезпечуючи при цьому економічне зростання. Її розвиток може допомогти Україні перейти до більш ефективного використання поновлюваних ресурсів країни для задоволення потреб споживачів, попиту промисловості та боротьби зі зміною клімату. Державне регулювання буде сприяти розвитку біоекономіки, завдяки чому країна може отримати низку таких переваг, як модернізація економіки та її структурна перебудова; забезпечення сталого розвитку; зменшення енергозалежності; інноваційна спрямованість розвитку економіки; забезпечення зв'язку між науковою діяльністю та виробництвом; підвищення якості продукції (зокрема продуктів харчування та ліків); зниження швидкості депопуляції та стабілізація кількості населення; нові робочі місця; пом'якшення тиску соціальних проблем, особливо на депресивних територіях; зменшення еміграції та відтоку інтелектуального капіталу; покращення соціальної інфраструктури; поліпшення стану навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Богина Д., Волинський Г. Державне регулювання перехідних процесів. Економіка України. 1999. № 5. С. 12–21.
2. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Воротіна, Я. Жаліла. Київ: НІСД, 2010. 288 с.
3. Геєць В. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки. Економіка України. 2012. № 10. С. 4–23.
4. Дикань Л. Государственное управление развитием экономики Украины в условиях «третьей волны» глобализации. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. № 43. С. 11–20.
5. Антонова Л. Державне регулювання соціоєкологоекономічного розвитку регіонів України на інноваційній основі. Державне управління. 2015. № 252, Т. 263. С. 6–10.
6. Гайдучський І. Мотиваційний потенціал екологічних податків для стимулювання сталого низьковуглецевого розвитку. Ефективна економіка. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5366>.
7. Талавьяра Н., Байдала В., Бутенко В. Формирование потенциала для развития биоэкономики в Украине. Bioeconomy and Sustainable Development of Agriculture: II International Scientific-Practical Conference, (11–12 October, 2013, Tbilisi) / Ivaе Javakhishvili Tbilisi State University, 2013. P. 440–444.
8. Байдала В., Бутенко В. Економіко-правовий аналіз нормативної бази розвитку біоекономіки в Україні. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2014. Вип. I (53). Економічні науки. С. 187–194.
9. Рост биоэкономики может активизироваться. URL: <http://www.goodnewsfinland.ru/feature/rost-bioekonomiki-mozhet-aktivizirovatsya/>.

Бутенко В. М.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ БИОЭКОНОМИКИ

Резюме

Рассмотрены основные концепции государственного регулирования экономики. Определены основные факторы влияния на развитие биоэкономики в Украине на современном этапе. Проанализированы основные причины, обуславливающие необходимость государственного регулирования развития биоэкономики.

Ключевые слова: биоэкономика, государственное регулирование, биотехнологии, биотехнологическая продукция, концепции государственного регулирования, социальное партнерство.

Butenko V. M.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

FEATURES OF STATE REGULATION DEVELOPMENT OF BIOECONOMY

Summary

The main concepts of state regulation of the economy are considered in the article. The main factors of influence on the development of bioeconomy in Ukraine at the present stage are determined. The main reasons for the need for state regulation of the development of bioeconomy are analyzed.

Key words: bioeconomy, state regulation, biotechnology, biotechnological products, concepts of state regulation, social partnership.

УДК 338.2

Варналії З. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Нікітенко Д. В.

Національний університет водного господарства та природокористування

ВПЛИВ ДИНАМІКИ РІВНЯ КОРУПЦІЇ НА ДИНАМІКУ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Досліджено динаміку стану корупції в Україні (порівняно з іншими країнами) та її вплив на динаміку економічного зростання. Виділено три групи країн для порівняння: ті, з якими був найчастіший збіг за індексом сприйняття корупції, з якими була схожа динаміка у зростанні прозорості економіки, та з країнами-територіальними сусідами. Виявлено, що динаміка рівня корупції в Україні залишається стримано оптимістичною. Залежність між зростанням прозорості економіки, зростанням добробуту населення і надходженням чистих прямих іноземних інвестицій є прямою, проте тіснота зв'язку є помірною та слабкою відповідно.

Ключові слова: корупція, чисті прямі іноземні інвестиції, економічне зростання, інститути, інвестиційна безпека.

Постановка проблеми. На економічне зростання, крім класичних факторів, до яких належить капітал (інвестиції), та неокласичних факторів (технології, інновації, підприємницький хист), чинять вплив інституціональні фактори, які в сучасних реаліях визначають рівень ефективності використання перших двох груп факторів. Для головних продуцентів валового внутрішнього продукту (далі – ВВП), економічних суб'єктів найголовнішу роль відіграє гарантія безпеки здійснення господарської діяльності, стабільність правил гри та прозорість управління економікою. Досліджуючи позицію України в різних світових економічних рейтингах та причини її перебування на низьких позиціях, нами було виявлено, що однією з детермінант дуже низьких позицій і, як наслідок, складником трансакційних витрат функціонування є рівень корупції в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання боротьби з корупцією є об'єктом дослідження багатьох науковців (як зарубіжних, так і вітчизняних). Серед зарубіжних дослідників можна виділити Р. Мауго [1], В. Olken and R. Pande [2], S. Rose-Ackerman та В. Paliffka [3],

М. Swaleheen та D. Stansel [4], D. Treisman [5] та інших. Серед вітчизняних науковців помітний внесок у вирішення зазначених питань зробили Г. Гнатенко [6], Л. Любомирська [6], В. Мандибура [7], М. Флейчук [8] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр досліджень корупції та її впливу на економічне зростання, недостатньо повно представлений аналіз її впливу на надходження чистих прямих іноземних інвестицій, які сьогодні в Україні можуть стати екзогенним рушієм економічного зростання при дефіциті внутрішніх факторів.

Метою статті є дослідження динаміки позиції України в рейтингу «індекс сприйняття корупції» на основі компаративного аналізу з іншими країнами за певними ознаками та виявлення причин такої динаміки.

Виклад основного матеріалу. Низький рівень якості інституцій, які мали б забезпечити ефективне функціонування економічної системи, стає передумовою до формування альтернативних механізмів координації, узгодження та мінімізації трансакційних витрат. Так, у глобальному